nr. 778) bulunan yazmaları karşılaştırdığını, ayrıca Hanzâde'nin şerhinden de faydalandığını belirtmektedir. Eserin Teymûriyye nüshasına dayalı yeni bir neşri daha yapılmıştır (Beyrut 1407/1987).

Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn, Hanzâde diye tanınan Erzincanlı Üveys Vefâ b. Muhammed b. Ahmed tarafından *Minhâcü'l-yakīn şerḥu Edebi'd-dünyâ ve'd-dîn* adıyla şerhedilmiştir (İstanbul 1328). Şârih, basılmış ve basılmamış beş nüshayı karşılaştırdığını, tefsir, hadis, ahlâk ve divan türündeki kitaplara başvurarak kaynak ve usul düzeltmeleri yaptığını belirtmektedir. Şerhte gramer tahlilleri, terimlere getirilen tarifler ve genel açıklamalar yanında asıl metinde adları geçen bütün sahâbî, edip, şair, filozof ve diğer kişilerin kısa biyografileri verilmiştir. Sayfa kenarlarına düşülen birkaç not dışında nüsha farklarına işaret edilmemiştir. Şerhte ayrıca çeşitli âlim ve edebiyatçılardan nakiller yapılmış, Abdurrahman-ı Câmî ve Sa'dî-i Şîrâzî gibi bazı İran şairlerine ait Farsça manzumelere ve Türkçe beyitlere de yer verilmiştir. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*'in, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in hocalarından İbn Liyûn et-Tücîbî tarafından yapılmış kısmî bir şerhi ve *Ma'rifetü'l-feżâ'il* adlı müellifi meçhul bir hulâsası da vardır (*İA*, VII, 409).

BİBLİYOGRAFYA:

Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkā), Beyrut 1978, nâşirin önsözü, s. 2-16; Hansârî, *Ravżâtü'l-cennât*, Tahran 1390, I, 255; Hanzâde, *Minhâcü'l-yakīn şerḥu Edebi'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1328; M. Kürd Ali, *Künûzü'l-ecdâd*, Dımaşk 1369/1950, s. 231-232; Brockelmann, *GAL*, I, 483; *Suppl.*, I, 668; a.mlf., "Mâverdî", *İA*, VII, 409; Mohammed Arkoun, "L'éthique musulmane d'après Māwardī", *REI*, XXXI (1963), s. 1-31; M. Receb el-Beyyûmî, "el-İmâmü'l-Mâverdî", *ME*, XLIV/10 (1973), s. 967-968.

MUSTAFA ÇAĞRICI

EDEBÜ'l-İMLÂ' ve'l-İSTİMLÂ'

(أدب الإملاء والإستملاء)

Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî'nin (ö. 562/1166) imlâ usulüne dair eseri.

Hadis yazdıran hoca ile hadis yazan talebenin uymaları gereken kuralları ele alan eser **imlâ*** konusunda günümüze ulaşan tek müstakil kitaptır. Müellif, bir arkadaşının isteği üzerine kaleme aldığı kısa ve özlü eserini bir girişle üç fasla ayırmıştır. Girişte hadis ilminin önemi, hadisleri lafzan rivayet etmenin gereği, sahih hadisin ancak sahih senedle rivayet edileceği, hadis öğrenme usulleri içinde en makbulünün imlâ usulü olduğu, bu usulün Hz. Peygamber, sahâbe, tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn (selef) dönemlerinde uygulanıp yaygınlık kazandığı belirtilmekte, daha sonraki devirlerde çeşitli beldelerde imlâ yoluyla hadis rivayet eden âlimlerin isimleri zikredilmektedir.

Birinci fasıl hadis yazdıran hocanın (müml̂î) uyması gereken âdâb hakkında olup burada hocanın hadis rivayetine iyi hazırlanması, camilerde imlâ meclisleri düzenlemesi, rivayete başlamadan önce Kur'an'dan bir sûre okuması, hadisleri kitabından rivayet etmesi, **sika*** olan hocalardan rivayette bulunması, halk için faydalı olacak ibadet ve muâmelâta dair hadisler rivayet etmesi, hadislerin sağlamlık derecesini belirtmesi, rivayeti gereğinden fazla uzatıp dinleyenleri bıktırmaması ve yazılan hadislerin hocanın nüshası ile karşılaştırılması gibi konular üzerinde durulmaktadır.

İkinci fasıl, kalabalık meclislerde hocanın söylediklerini uzaktakilere nakleden kimse (müstemlî) ve onun uyması gereken âdâb hakkındadır. Burada müstemlînin yüksek bir yerde oturması veya ayakta durması, gür sesli ve dikkatli bir kişi olması, ders başlamadan önce Kur'an'dan bir sûre okuması, hadis yazdıracak hocayı kısaca tanıttıktan sonra ondan rivayete başlamasını usulüne uygun olarak istemesi, hocanın söylediği şeyleri aynen tekrarlaması gibi hususlar ele alınmaktadır.

Üçüncü fasıl hadis yazan kimsenin uyacağı esaslara dairdir. Bu bölümd benin Hz. Peygamber'in sünnetine sı, mütevazi ve ağır başlı olması, meclislerine erken gelmesi, daha gelenleri rahatsız etmeden oturm hocaya karşı saygılı davranması g suslar işlenmektedir. Bunun ar hadislerin yazılmasının câiz olup dığı meselesi ele alınmakta ve yazma âdâbı ile yazı malzemeleri üzerinde durulmaktadır. Müellif burada hokka, kalem, kalemlik, bıçak, mürekkep ve kâğıt hakkında bilgi vermektedir. Hadislerin güzel bir şekilde yazılmasını isteyen Sem'ânî başa besmele yazılması, besmelenin altındaki satıra kendisinden hadis yazılacak hocanın tam adının kaydedilmesi, hadisin doğrudan hocadan duyulup yazılması, müstemlînin tekrarı sırasında gerekli düzeltme ve noktalamaların yapılması, hadislerin arasına ayırıcı bir işaretin konulması gibi hususlara temas etmektedir.

Kitabın sonunda, imlâ ve istimlâ âdâbı konusunda daha geniş bilgi edinmek isteyenlere *Ṭırâzü'z-zeheb fî edebi'ṭ-ṭaleb* adlı kitabını tavsiye eden Sem'ânî, 10 Receb 541'de (16 Aralık 1146) tamamladığı eserindeki bilgileri kendisine senedleriyle birlikte ulaşan rivayetlere dayandırmakta ve bu rivayetleri hangi şehirlerde elde ettiğini de belirtmektedir. Bundan anlaşıldığına göre müellif eserini İsfahan, Bağdat, Belh, Cürcân, Dımaşk, Serahs, Merv, Herat, Nîşâbur başta olmak üzere sekseni aşkın beldeyi gezerek derlediği malzeme ile meydana getirmiştir. Bazı hocalarının hocası sıfatıyla birkaç yerde adı geçen Hatîb el-Bağdâdî'nin (bk. s. 48, 67, 86, 117) eserlerinden veya onunla aynı kaynaktan faydalandığı anlaşılan (krş. *Edebü'l-imlâ'*, s. 42, 84, 88, 108, 163, 168; *el-Câmi' li-aḫlâḳı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, I, 142, 257, 261; II, 60, 65, 66) Sem'ânî, naklettiği haberlerin sağlamlığı konusunda nâdiren görüş belirtmektedir (bk. s. 45, 119, 125, 129, 135, 152).

Eserin İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde (Feyzullah Efendi, nr. 1557) bulunan tek nüshası Max Weisweiller tarafından, muhtevanın özetlendiği elli bir sayfalık Almanca bir girişle birlikte *Die Methodik Des Diktatkollegs (Adab al-Imlā' wa'l-Istimlā') von 'Abd-Âl-Karîm Ibn Muhammad As-Sam'ânî* adıyla yayımlanmıştır (Leiden 1952). Ayrıca özet halinde bir tercümesi de Abdullah Aydınlı tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA:

ÂDÂBÜ'L-KAZÂ

آداب القضاء

bk. **EDEBÜ'L-KĀDÎ**

İslâm muhakeme hukukunun ve bu alanda yazılan eserlerin genel adı.

EDEBÜ'l-KĀDÎ

(أدب القاضي)

İslâm muhakeme hukukunun ve bu alanda yazılan eserlerin genel adı.

Kelime olarak **edeb**, dinin ve aklın güzel görüp tavsiye ettiği bütün söz ve davranışları ifade eder. Bu sebeple mendup, müstehap ve nâfilelerle bazı sünnet ve

vâcipler de kelimenin kapsamı içindedir. Edeb ve çoğulu olan **âdâb** bir iş ve sanata, hal ve davranışa nisbet ve izâfe edildiği zaman o alana ait özel kuralları, incelikleri, o konuda uyulması gerekli dinî, ahlâkî ve meslekî esasları ifade eder (bk. ÂDÂB). Edebü'l-kādî tamlaması dar anlamda hâkimin uyması gereken kuralları, hâkimden beklenen güzel davranışları ifade etmekle birlikte İslâm hukuk literatüründe giderek kadı, yargılama usulü ve adliye teşkilâtıyla ilgili konuların ele alındığı özel bir ilim dalının adı olmuştur. Ancak bu ilim dalının oluşumu fıkhın genel teşekkül seyrinden farklı değildir.

Kur'an'da yargılama hukukuna genel ilkeler çerçevesinde, sünnette ise daha ayrıntılı biçimde birçok emir ve tavsiye ile temas edilmiştir. Hz. Peygamber'in, ilk dönem halife ve kadılarının hukukî ihtilâfları sonuca bağlamada ortaya koydukları zengin uygulama örnekleri, Hz. Ömer'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye yazdığı ve İmam Muhammed'in "kitâbü's-siyâse" adını verdiği konuyla ilgili mektup, yargılama hukuku alanındaki mevcut hukuk nazariyesinin önemli kaynaklarını teşkil ederler (mektubun kaynakları ve değerlendirilmesi için bk. Muhammed Hamîdullah, s. 425-436). Hukuk ekollerinin oluşumu ve fıkıh kitaplarının tedvîniyle birlikte hâkimlerin tayini, görev ve sorumlulukları, hak ve yetkileri, yargılama usul ve esasları (bk. KAZÂ), hâkimi ve tarafları ilgilendiren genel ve özel tavsiyeler çok defa "edebü'l-kādî, edebü'l-kazâ" gibi başlıklar altında incelenmiş, yargılama hukukunun şahitlik, yemin, ikrar gibi bazı alt konularına ayrı bölümler açıldığı da olmuştur. Fıkıh ilminin, hayatı her yönüyle bir bütün olarak ele alması sebebiyle onun alt bölümünü teşkil eden edebü'l-kādîde hâkimin kişiliği, insanlarla ilişkileri, söz ve davranışları, giyim ve kuşamı da dahil olmak üzere özel hayatı, beşerî münasebetleri ve resmî göreviyle ilgili hususlar yol gösterici ve düzenleyici bir şekilde ele alınmış (bk. KADI), bu konuda belli bir gelenek oluşturulmaya çalışılmıştır. Çünkü hâkimin kişiliğinin ve özel hayatının, yargılamanın başarısı ve verilen hükmün saygınlığı ile yakın ilişkisi vardır. Bu açıdan bakıldığında, konunun fıkıh kitaplarında hukukî statüsünün yanında dinî ve ahlâkî yönleriyle bir bütün halinde ele alınmasının isabetli olduğu görülür. Konu başlığının "ahkâm" değil de "edeb-âdâb" kelimesiyle ifade edilmesi de bu amaca yöneliktir.

Yargılama hukukunun toplum hayatı ve kamu düzeniyle olan yakın ilgisi ve pratik hayatta duyulan ihtiyaçlar sebebiyle konunun fıkıh kitaplarında ayrı bir bölüm halinde ele alınmış olmasıyla yetinilmemiş, çoğu "edebü'l-kādî" veya "edebü'l-kazâ'" başlığını taşıyan müstakil eserler kaleme alınmaya başlanmış, giderek İslâm yargılama hukuku ve adliye teşkilâtıyla ilgili zengin bir hukuk nazariyesi ve literatürü oluşmuştur. İslâm hukuk ekollerinin bölgesel planda da olsa yargı birliğini ve yargı önünde eşitliği sağlama gibi önemli bir fonksiyon icra etmekte oluşu, kadıların bu amaçla belli mezhep disiplini içinde yetişmiş hukukçulardan tayin edilmesi, edebü'l-kādî türündeki eserlerin mevcut hukuk ekollerine göre yazılmasını gerektirmiştir. Bu eserler, fıkıh kitaplarındaki ilgili bölümlere nisbetle daha hacimli olmalarının yanı sıra, yargılama usulü ve adliye teşkilâtıyla ilgili bütün aslî ve tâli konulara bütünlük içinde yer vermeleriyle ve uygulamaya yönelik pratik bilgi ve örneklendirmelerle de dikkati çekerler.

Hâkim, dava, mahkeme, taraflar, deliller ve prosedür gibi yargılama hukukunun temel konularını ayrıntılı ve sistematik bir tarzda ele alan edebü'l-kādî türünün ilk örneğini Ebû Yûsuf'un (ö. 182/798) yazdığı kaydedilir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 46; Sezgin, I/3, s. 54). İmam Muhammed, Hasan b. Ziyâd, Muhammed b. Semâa, Kādî Ebû Hâzim Abdülhamîd b. Abdülazîz, Ebû Ca'fer Ahmed b. İshak el-Enbârî ve Ebû Muhammed Abdullah b. Hüseyin en-Nâsıhî'nin *Edebü'l-kādî*, Tahâvî'nin *Edebü'l-hükkâm* adlı eserlerinden de söz edilmekle birlikte Hanefî ekolünde Hassâf'ın (ö. 261/875) ***Edebü'l-kādî**** adlı eseri ve bu eserin Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz tarafından yapılan şerhi ilk ve önemli kaynaklardan sayılmıştır (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-IV, Bağdad 1977-1978). Hanefî ekolünde bu konuda telif edilen Ebü'l-Mühelleb Heysem b. Süleyman'a (ö. 275/888) ait *Edebü'l-kādî* (nşr. Ferhân ed-Deşrâvî, Tunus 1970), Ebü'l-Kāsım Ali b. Muhammed es-Simnânî'ye (ö. 499/1106) ait *Ravzatü'l-kudât ve tarîku'n-necât* (nşr. Selâhaddin en-Nâhî, I-IV, Beyrut 1970, 1984), Alâeddin Ebü'l-Hasan Ali b. Halîl et-Trablusî'ye (ö. 844/1440) ait *Mu'înü'l-hükkâm* (Bulak 1300; Kahire 1310), Ebü'l-Velîd Lisânüddin İbnü'ş-Şıhne'ye (ö. 882/1477) ait *Lisânü'l-hükkâm* (İskenderiyye 1299; Kahire 1310) adlı eserler bu türde yazılan matbu kitaplardandır. Mâlikî hukuk ekolünde Ebû Abdullah Asbağ b. Ferec (ö. 225/840), Kādî İyâz (ö. 544/1149) gibi âlimlerin konuyla ilgili eserlerinin yanı sıra İbnü'l-Münâsif el-Ezdî'nin (ö. 620/1223) *Tenbîhü'l-hükkâm 'alâ me'âhizi'l-ahkâm* (nşr. Abdülhafîz Mansûr, Tunus 1988), İbn Selmûn el-Kinânî'nin (ö. 767/1365) *el-'İkdü'l-munazzam li'l-hükkâm* (Kahire 1301) ve Burhâneddin İbn Ferhûn'un (ö. 799/1397) *Tebsıratü'l-hükkâm* (Kahire 1301, 1958) adlı eserleri zikredilebilir. Şâfiî hukuk ekolünde bu dalda ilk eseri İmam Şâfiî'nin yazdığı yönündeki ifadeleri (Brockelmann, III, 297) şüphe ile karşılamak ve bunu, *el-Ümm*'de "Edebü'l-kādî" başlığını taşıyan ayrı bir bölümün bulunmasından kaynaklanan bir yanılgı olarak düşünmek mümkündür. Şâfiî hukuk ekolünde Ebû Ubeyd Kāsım b. Sellâm (ö. 224/838), Ebû Saîd Hasan b. Ahmed el-İstahrî, Muhammed b. Abdullah es-Sayrafî, İbnü'l-Haddâd el-Mısrî, Muhammed b. Ali el-Kaffâl, Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Basrî, Ebû Âsım el-Abbâdî (ö. 458/1066) gibi birçok âlimin bu dalda telif ettiği eserlerin yanı sıra, Ahmed b. Ebû Ahmed'in (İbnü'l-Kās, ö. 335/946-47) *Edebü'l-kādî* (nşr. Hüseyin Halef el-Cebûrî, Tâif 1989), Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *Edebü'l-kādî* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-II, Bağdad 1971-1972), Ebû İshak İbn Ebü'd-Dem'in (ö. 642/1244-45) *Kitâbü Edebi'l-kazâ'* (nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî, Dımaşk 1982; nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-II, Bağdad 1984; nşr. Muhammed Abdülkādir Atâ, Beyrut 1987), Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-Minhâcî'nin (ö. 880/1475) *Cevâhirü'l-'ukūd ve mu'înü'l-kudât ve'l-muvakkı'în ve'ş-şühûd* (I-II, Kahire 1955) ve Zekeriyyâ el-Ensârî'nin (ö. 926/1520) *'İmâdü'r-rızâ' bi-beyâni âdâbi'l-kazâ'* adlı eseri ile Abdürraûf el-Münâvî'nin (ö. 1031/1622) buna *Fethu'r-ra'ûfi'l-kādir li-'abdihî hâza'l-'acizi'l-kāsır* (nşr. Abdurrahman Abdullah Avaz Bekîr, I-II, Cidde 1406/1986) adıyla yaptığı şerh sayılabilir. Hanbelî hukuk ekolünde ise İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti'ş-şer'iyye* (nşr. M. Hâmid el-Fıkī, Kahire 1372/1953) adlı eseri zikredilebilir (edebü'l-kādî türünde yazılmış eserler hakkında geniş bilgi için bk. İbn Ebü'd-Dem, *Edebü'l-kādî* [nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî], s. 718-724; *a.e.* [nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân], nâşirin önsözü, I, 51-62). İslâm yargılama hukukunun genelini veya belli konularını farklı açılardan ele alan yeni ilmî çalışma ve yayınlar da klasik döneme ait edebü'l-kādî türün-

deki eserlerin çağımızdaki devamı ve örnekleri olarak görülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Mebsût*, XVI, 59; Sadrüşşehîd, *Şerḥu Edebi'l-ḳāḍî li'l-Ḫaṣṣâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1977-79, I-IV; Kâsânî, *Bedâʾiʿ*, VII, 3; İbn Kudâme, *el-Muġnî*, IX, 42 vd.; İbn Ebü'd-Dem, *Kitâbü Edebi'l-ḳażâʾ* (nşr. Muhammed Mustafa ez-Zühaylî), Dımaşk 1982; *a.e.* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1984, I-II; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, XX, 125; İbnü'l-Hümâm, *Fetḥu'l-ḳadîr*, VII, 251 vd.; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 46-47; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, III, 306; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 53; Bilmen, *Kamus*[2], VIII, 219-220; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 297; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 54-203; Muhammed Hamîdullah, *el-Veṡâʾiḳu's-siyâsiyye*, Beyrut 1983, s. 424 vd.; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara 1990, s. 26-30, 46, 73, 94, 102; Tanzil-ur- Rahman, "Adab al-Qādī", *IS*, V (1966), s. 199-208; Muhammed Mustafa ez-Zühaylî, "Melâmiḥu't-tanẓîmi'l-ḳaḍâʾî fi'l-İslâm", *Mecelletü Külliyeti'ş-şerîʿa*, II, Mekke 1977, s. 111-112; *Mv.Fİ*, IV, 157-161.

SALİM ÖĞÜT

EDEBÜ'l-KÂDÎ
(أدب القاضي)

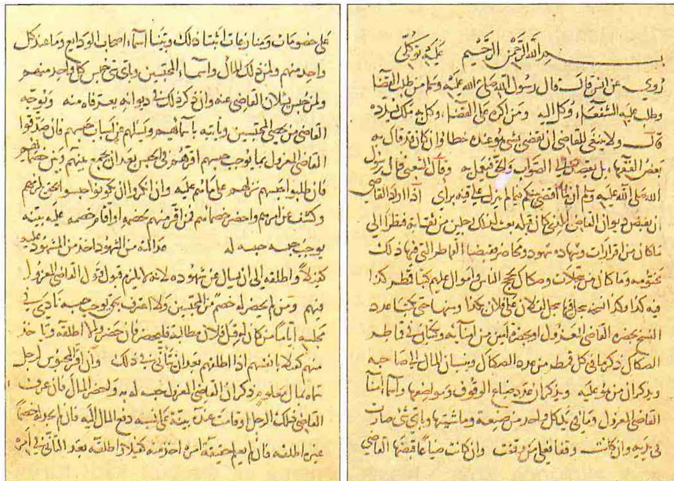
Hanefî fakihi Ebû Bekir el-Hassâf'ın (ö. 261/875) **İslâm muhakeme usulüne dair eseri.**

Hanefî mezhebinde muhakeme usulü (edebü'l-kadâ, edebü'l-kâdî) alanındaki eserlerden bugüne ulaştığı bilinen en eskisi ve en meşhurudur. Genel anlamda muhakeme sırasında uyulması gereken usul ve kaidelerin ele alındığı eser toplam 120 bab olarak düzenlenmişse de bunları sırasıyla kadılık görevi, yemin, kefalet, şikâyet, hapis, hacir, borçlunun takibi, hak iddiası, kadılarla yazışma, vasiyet, vekâlet, nesep ve borç ispatı, ayıp dolayısıyla akdin feshi, şüf'a, hakem tayini, ikrar, gayri müslimlerin muhakemesi, miras taksimi, nikâh, nafaka, şahitlik gibi ana bölümlere ayırmak mümkündür.

Hemen hemen her bab, râvileriyle birlikte verilmesine özen gösterilen ilgili hadis veya sahâbe ve tâbiîn sözleriyle başlamakta olup bu husus rivayetler arasında tercih yapabilme açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bazı babların başında ise örnek olarak fıkıh meseleleri zikredilmiş, böylece kazâî açıdan önceki hukukçuların (selef) vardığı çözüm şekilleri gösterilmiştir. Eser bu yönüyle tarihî bir vesika özelliğine sahiptir. Çeşitli meselelere dair İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'den nakledilen bazı görüşlere diğer hiçbir eserde rastlanmaması kitabın başvuru kaynağı olarak değerini arttırmakta, belli bir mesele üzerinde, Hanefî mezhebince amel edilmeyenler de dahil olmak üzere pek çok rivayet ve çözüme yer vermesi de esere ayrı bir zenginlik kazandırmaktadır. Muhtevasının genişliği yanında konularının çeşitliliği ve dilinin sadeliği diğer önemli özelliklerindendir. Bundan dolayı en meşhur Hanefî kaynaklarından *el-Hidâye, el-Mebsût, Ravżatü'l-ḳuḍât, Bedâʾiʿu'ṣ-ṣanâʾiʿ, Câmiʿu'l-fuṣûleyn, Reddü'l-muḥtâr, el-Fetâva'l-Hindiyye, Fetâvâ Ḳāḍîḫân, el-Fetâva'l-Bezzâziyye* gibi eserlerde *Edebü'l-ḳāḍî*'den sık sık alıntılar yapılmıştır (Sadrüşşehîd, nâşirin mukaddimesi, I, 58-60).

Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 546/2), meşhur Hanefî fakihi İtkānî (ö. 758/1357) tarafından istinsah edilmiş bir nüshanın sonunda (vr. 124ᵃ) müstensihin, 255'te (869) Hassâf'ın huzurunda okunmuş bir nüshadan istinsahta bulunduğuna dair notundan eserin bu tarihten önce kaleme alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Edebü'l-ḳāḍî'nin, bir kısmı günümüze ulaşmış onu aşkın şerhi mevcut olup (*Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 46-47; Sezgin, I, 437-438) bunlardan en meşhurları Ebû Bekir el-Cessâs (ö. 370/981) ve özellikle Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 536/1141) şerhleridir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser bugüne kadar neşredilmemişse de Cessâs (Kahire 1980) ve Sadrüşşehîd (I-IV, Bağdad 1397-1398/1977-1978) tarafından yapılan şerhleri yayımlanmıştır (metin ve şerhlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 437-438; Sadrüşşehîd, nâşirin mukaddimesi, I, 63-64, 68-72). Abdülvehhab Öztürk, Hassâf ve *Edebü'l-ḳāḍî* üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

Edebü'l-ḳāḍî'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 2269)

BİBLİYOGRAFYA :

Sadrüşşehîd, *Şerḥu Edebi'l-ḳāḍî li'l-Ḫaṣṣâf* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdad 1397/1977, nâşirin mukaddimesi, I, 57-72; Taşköprizâde, *Miftâḥu's-saʿâde*, II, 277, 600; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 46-47; Leknevî, *el-Fevâʾidü'l-behiyye*, s. 103; Brockelmann, *GAL*, I, 181; *Suppl.*, I, 292; Sezgin, *GAS*, I, 437-438; Abdülvehhab Öztürk, *İslâm Hukukunda el-Hassâf'ın Yeri ve Edebü'l-Kâdî Adlı Eseri* (doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleymân, *Kitâbetü'l-baḥṣi'l-ʿilmî ve maṣâdirü'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, Cidde 1403/1983, s. 403-404.

ABDÜLVEHHAB ÖZTÜRK

EDEBÜ'l-KÂTİB
(أدب الكاتب)

İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) **devlet hizmetinde görev alan kâtip sınıfı için kaleme aldığı Arap diline dair eseri.**

Son Emevî halifesi II. Mervân'ın kâtibi Abdülhamîd el-Kâtib'in (ö. 132/750) kâtiplere çeşitli tavsiyelerde bulunan birkaç sayfalık risâlesiyle (metni için bk. Cehşiyârî, s. 73-79) Ebû Mûsâ Abdullah b. Abdülazîz el-Bağdâdî'nin (ö. 250/864 [?]) *Kitâbü'l-Küttâb ve ṣıfati'd-devât ve'l-ḳalem ve taṣrîfihâ* adlı risâlesinden (nşr. Dominique Sourdel, *BEO*, XIV, 129-153) sonra aynı amaçla kaleme alınan *Edebü'l-kâtib*, Abbâsî Halifesi Mütevekkil-Alellah'ın veziri Ubeydullah b. Yahyâ b. Hâkān'a takdim edilmiş olup bu tarz eserler arasında bu hacim ve tertipte yazılan ilk kitaptır. İbn Kuteybe, *Edebü'l-küttâb* adıyla da anılan eserin mukaddimesinde iyi yetişmemiş kimselerin cehaletlerinden dolayı edipleri sevimsiz hale